

Ünite 2: Temizlik

Temizliğin Önemi, Amaç ve İlkeleri

İslâm dininin temel kitabı olan Kur'ân birçok ayetinde ve Hz. Peygamber (sav) ilgili hadislerinde temizlik üzerinde ısrarla durmuşlardır. Ayetler hem maddi hem de manevi temizliği ele almış ve bunları beraber işlemişlerdir. Kur'ân'da Hz. Peygamber (sav)'in özelliklerinden bahsedilirken, bunlar arasında insanları manen temizleme görevi (tezkiye) de zikredilmiştir (el- Cumu'â, 62/2). Ancak maddi temizlik olmadan manen temiz olmak mümkün olmayacağından maddi ve manevi temizlik genelde beraber işlenmiş ve iki temizlik arasındaki sıkı ilişkiye işaret edilmiştir.

Hz. Peygamber (sav), her konuda olduğu gibi, temizlik konusunda da söz ve davranışlarıyla Müslümanlara rehberlik etmiştir. Camiye giderken ve toplum içine çıkarken en temiz elbiselerini giymesi, güzel koku sürünmesi ve bunu tavsiye etmesi, çiğ soğan ve sarımsak yemekten sakınması ve cemaate katılacaklardan bunları yememelerini istemesi, insanların gelip geçtiği yola ve gölgeliklere abdest bozmayı yasaklaması, hiç olmazsa haftada bir kez boy abdesti almayı ve beden temizliği yapmayı ısrarla tavsiye etmesi O'nun temizlik konusundaki güzel örnek ve rehberliğini göstermektedir.

Abdesti olmayan ve cünüp olan kimse, maddeten temiz olsa bile, bazı ibadetleri yapamayacağı için dinimize göre hükmen kirli kabul edilir. İslâm dininin kabul ettiği hükmi kirlilik haline hades denir.

Tahâret, hem maddi ve hakiki pisliklerden (necâset) hem de hükmi kirlilik halinden (hades) temizlenmeyi kapsamaktadır. Hatta bu kelimenin kalbin, gurur, kin, kıskançlık gibi ahlaki ve manevi kirlilerden temizlenmeyi de kapsadığı ifade edilmektedir. **Nezâfet ise**, sadece hakiki ve maddi pisliklerden temizlenmeyi ifade etmektedir. Her iki kelimenin eş anlamlı olarak kullanıldığı da olmaktadır.

Dinî literatürde temizlik kavramı, hem necâset denilen maddi, hem hades adı verilen hükmi pisliklerden ve kirlilerden temizlenmeyi hem de kalbe hâkim olan ahlaki ve manevi kirlileri kapsayacak kadar geniş bir alanı ifade etmektedir.

Fıkıh literatüründe maddi-hakiki pislik ve kirlilik, beden, elbise veya namaz kılınacak yerde necâset denilen maddi veya hakiki pisliklerin bulunması durumudur. Necâset, maddi pislik ve kirlilik demektir.

Necis Sayılan Maddelerin Çeşitleri

Necis olan maddeler değişik açılardan kısımlara ayrılmıştır. Akıcı olup olmaması bakımından necâset, katı (câmid) necâset ve akıcı (mâyi') necâset olmak üzere iki kısımdır. Gözle görülüp görülmemesi açısından da ikiye ayrılan necâsetin bu kısımları şöyledir: Görülen necâset (necâset-i mer'iyeye), belli bir hacmi olup kuruduktan sonra gözle görülebilen necâsettir. Görülmeyen necâset (necâset-i gayr-i mer'iyeye) ise hacmi olmayan, donup kalmayan ve kuruduktan sonra gözle görülmeyen necâsettir. Necisliği hakkında delil olup olmaması veya var olan delilin kuvveti bakımından ise necâset, hafif (necâset-i hafife) ve ağır (necâset-i galıza) gibi kısımlara ayrılmıştır.

Hükmi kirlilik olan hades, **büyük hades** (hades-i ekber) ve **küçük hades** (hades-i aşğar) olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır.

Büyük hades: Büyük temizlik (tahâret-i kübrâ) olarak da adlandırılan gusül alınarak giderilebilen cünüplük (cenâbet), hayız ve nifas gibi hükmi kirliliklerdir.

Küçük hades: Küçük temizlik (tahâret-i suğrâ) de denilen normal ab-destle giderilebilen hükmi kirliliktir.

Namazın Sıhhati Açısından Necaset

Kirlenmeye yol açması bakımından ağır ve hafif necâset arasında fark yoktur; her ikisi de bulaştığı şeyi pis ve kirli hale getirmektedir. Aralarındaki fark namazın sıhhatini engelleyip engellememe bakımındandır. Buna göre, ağır pislik olarak kabul edilen necis madde eğer aynı zamanda katı ise yaklaşık 3.5 gramı (1 dirhem), sıvı ise el ayasını (avuç içi) aşan miktarı namazın sıhhatine engel olur. Bu miktar ve bundan az olanları da gidermek esas olmakla birlikte, imkânsızlık durumunda veya farkında olunmadığı zaman bunlar namazın sıhhatini engellemez. Hafif kabul edilen necâset ise bir organın veya onu örten elbisenin dörtte birinden az kısmına bulaşmış ise namaza mani olmaz.

Pisliklerden Temizlenme Yolları

Maddi ve hakiki pislikten temizlenmek için önerilen yolları kısaca şöyle ifade edebiliriz: Su ile yıkama, suda kaynatma, ateşe sokma, silme, ovalama, kurutma, kazıma, üzerine toprak serpmeye, içindeki suyun tamamını veya bir kısmını boşaltma, kimyasal yapısını değiştirme (istihâle), tabaklama ve boğazlama.

Bütün temizlik çeşitleri için en tabii yol sudur. Canlıların hayat kaynağı olan suyun temiz ve temizleyici özelliği Kur'an'da şöyle anlatılmıştır: "Sizi temizlemek için Allah gökten su indiriyor" (el-Enfâl, 8/11), "Biz gökten temizleyici su indirdik" (el-Furkân, 25/48).

Sular, doğal su özelliğini taşıyıp taşımamasına göre " *mutlak su* " ve " *mukayyet su* ", yenilenme ve akıcılık özelliği bakımından ise " *durgun su* " ve " *akarsu* " gibi kısımlara ayrılmaktadır.

Mutlak su: Özellik ve tabii durumunu koruyan, içine özelliğini değiştirecek başka maddelerin karışmadığı sudur. Mutlak su, temiz ve temizleyici olup olmaması bakımından da gruplandırılmıştır. Bu bakımdan su beş kısma ayrılır.

1. **Temiz ve temizleyici özellik taşıyan sular:** Rengi, kokusu ve tadı bozulmamış, içine pis bir madde karışmamış, maddi ve hükmi temizlikte kullanılması şüpheli hale gelmemiş sulardır.
2. **Temiz ve temizleyici olmakla birlikte kullanılması mekruh olan sular:** Tavuk ve ördeğin, kedi gibi eti yenmeyen ve evde bulunması câiz olan evcil hayvanların (köpek böyle değildir), çaylak, doğan gibi yırtıcı kuşların artığı olan sular bu gruba dâhildir.
3. **Temiz fakat temizleyici olmayan sular:** Abdest, gusül gibi hükmi temizlikte kullanılmış olan sular bu gruba dâhildir ve bunlara kullanılmış su (mâ-i müsta'mel) denir.
4. **Temiz ve temizleyici olmayan sular:** Bunlara pis sular denir.
5. **Temizliğinde şüphe bulunan sular:** Eşek ve katırın artığı olan sular böyledir.

Mukayyet su: İçine temiz bir maddenin katılmasıyla tabii özellik ve niteliğini kaybeden mutlak sulara veya tabii bir oluşumla meydana gelip özel bir isimle anılan sulara bu ad verilir.

Durgun su-Akarsu: Suyun temiz ve temizleyici olma niteliğini etkileyen hususlardan biri de, suyun akar veya durgun olmasıdır.

Depo ve kuyu sularının temiz tutulması gerekmektedir. Fıkıh kitaplarında kuyu, havuz ve depo sularının sağlık kurallarına uygun olacak şekilde korunması, kirletilmemesi, temiz tutulması, içine bir pislik düştüğünde ise temizlenme yolları üzerinde önemle durulmuştur.

Tuvaletten sonra yapılacak maddi temizlik ve bunun akabinde yapılacak abdest gibi hükmi temizlik, ferden sağlığı, beden ve elbise temizliği açısından önem arzeder. Bu bakımdan fıkhîta iki temizlik şekli üzerinde durulmuştur. Bunlardan biri *istibrâ*, diğeri ise *istincâ* dır.

İstibrâ, tuvaletten sonra idrar yolunda kalabilecek damla ve sızıntıların tamamen kesilmesi için bir süre bekleme ve bundan sonra uzvun dışına çıkan idrar yaşlığını temizleme işlemidir. **İstincâ**, tuvaletten sonra dışkı ve idrar yollarında kalan dışkı, idrar, kan ve meni gibi pislikleri temizleme işlemidir.

Abdest

Dilimizde yaygın olarak kullanılan "abdest" kelimesi Farsça âb (su) ve dest (el) kelimelerinden oluşmakta ve "el suyu" anlamına gelmektedir. Arapça karşılığı, "vudû" olup güzellik, parlaklık ve temizlik anlamına gelmektedir. Fıkıh terimi olarak abdest, belirli uzuvları usûlüne uygun olarak su ile yıka-mak ve bazılarını da ıslak el ile meshetmekten ibaret bir ibadet temizliğidir. Fıkıhta abdeste tahâret-i suğrâ (küçük temizlik) da denilir.

Hz. Peygamber (sav) de hem fiili olarak abdestin nasıl alınacağını göstermiş hem de abdestsiz olarak kılınacak hiçbir namazın Allah katında makbul olmayacağını bildirmiştir (Buhârî, "Vudû", 2).

Abdestin Farzları: Abdestin farzları, bir fiilin abdest sayılabilmesi için onda bulunması zorunlu olan ana unsurları ifade eder. İlgili ayette de zikredildiği üzere abdestin farzları dörttür:

1. Yüzü yıkamak.
2. Kolları dirseklerle birlikte yıkamak.
3. Baş meshetmek.
4. Ayakları topuklarla birlikte yıkamak.

Abdestin başlıca sünnetleri şunlardır: Abdeste niyet etmek, besmele ile başlamak, önce elleri bileklerle birlikte üç defa yıkamak, ağız ve burnu su ile iyice temizlemek (mazmaza ve istinşak), dişleri fırçalamak, sakalın içine su girmesini sağlamak, el parmaklarını birbirine sokup ovuşturmak, başın tamamını elin ıslaklığıyla meshetmek, boynu meshetmek, abdest uzuvlarını yıkarken bu sayılan sıraya uymak, abdeste sağ uzuvlardan başlamak, bu uzuvları üçer defa yıkamak ve su ile iyice ovmak, abdest azalarını yıkarken araya başka bir şey sokmamak.

Abdestin farzlarının ve sünnetlerinin daha mükemmel bir şekilde yerine getirilmesi Abdest adabına uyulması ile mümkün olabilir.

Abdestin adabı olarak şunları sayabiliriz: Abdest alırken mümkünse kıbleye dönmek, abdest suyunu vücuda ve elbiseye sıçratmamak, konuşmayıp abdest dualarını veya bildiği başka duaları okumak, suyu ölçülü kullanmak, abdest sonunda kelime-i şehâdet getirmek. Abdestten sonra içilebilir ise abdest alman sudan bir miktar içmek ve Kadr süresini okumak.

Abdest, farz, vacip, ve mendup olmak üzere üç kısma ayrılır. Her çeşit namaz, tilavet secdesi için abdest almak farzdır. Kâbe'yi tavaf için abdest almak Hanelilere göre vacip, diğer mezheplere göre farzdır. Sürekli olarak abdestli bulunmak, ezan okumak, ezberden Kur'ân okumak, dini ilimleri okuyup okutmak, cenaze yıkamak için abdest almak ise menduptur.

Abdesti Bozan Durumlar

Fıkıh ve ilmihal kitaplarında detaylı bir şekilde sayılan abdesti bozan durumların belli başlıları şöyledir:

1. İdrar ve dışkı yollarından idrar, dışkı, meni, mezi, kan gibi bir necâsetin, herhangi bir sıvının veya maddenin çıkması ve yellenmek.
2. Vücudun herhangi bir yerinden kan, irin veya herhangi bir necis maddenin çıkması. Vücuttan çıkan kan çıktığı yerin çevresine dağılmadığı sürece abdesti bozamaz. Yaradan çıkan irin ve sarı su da böyledir. Çıktığı yerin dışnakendiliğinden dağılmayan bu sıvıların silinmesi halinde de abdest bozulmaz. Şâfi'lere göre, idrar ve dışkı yollarının haricindeki bir yerden çıkan kan ve benzeri sıvı maddeler abdesti bozamaz. Ağız dolusu kusmak da abdesti bozar. Şâfi'lere göre kusmakla abdest bozulmaz.
3. Bayılma, delirme, sarhoş olma, uyuma gibi şuurun kontrolüne engel olan durumlar abdesti bozar.
4. Namazda yakındaki şahısların duyabileceği şekilde sesli olarak (kahkaha ile) gülmek. Hanefiler'e göre rükûlu ve secdeli namazda sesli gülmeye abdesti de bozar. Diğer mezhepler ise sadece namazın bozulacağı görüşündedir.
5. Cinsî münasebet veya kadınla fahiş (aşırı) temas ve dokunma. Şâfi'ler'e göre, erkek ve kadının tenlerinin birbirine değmesi ile, Mâliki ve Hanbelîler'e göre ise temastan cinsel haz duyulması durumunda abdest bozulur.
6. Mazeret halinin sona ermesi. Teyemmüm eden kimse suyu bulunca, mestli kimsenin, mesh süresi dolunca, özürsüz kimse için de namaz vakti çıkınca abdesti bozulmuş olur.

Devamlı burun kanaması, idrarı tutamama, devamlı kusma, devamlı kanayan yarası olma, gibi abdesti bozan ve kısmen süreklilik taşıyan bedenî rahatsızlıkları bulunan engelli bireyler için özel hükümler getirilerek bu kimselerin ibadet etmesine fırsat tanınmıştır. Özür sahibi olanlar her vakit için abdest alır, iki vakit arasında mazereti dışında bir sebeple abdesti bozulmadığı sürece, her türlü ibadeti yapabilirler.

Mesh, bir şey üzerinde eli gezdirmek, o şeyi elle silmek demektir. Fıkıhta ise, abdestte elin ıslaklığıyla bir uzuv, mest veya sargı üzerinde; teyemmümde ise toprakla yüz ve kollar üzerinde yapılan sembolik temizlik çeşidini ifade eder.

1. **Mestler Üzerine Meshetmek:** Ayağında gerekli şartları taşıyan mest bulunan kimse, abdest için bunu çıkarmayıp sadece üst kısmını ıslak eliyle meshetmekle yetinir.
2. **Sargı Üzerine Meshetmek:** Yara veya kırıktan dolayı üzerinde sargı bulunan bir organın abdest alırken su ile yıkanması sağlık açısından zararlı ise, bu sargı çözülmeyip üzerinin meshedilmesiyle yetinilir.

Gusül

Sözlükte, bir şeyi su ile yıkama ve yıkanma anlamına gelen gusül, fıkıh terimi olarak, bütün vücudun temiz su ile yıkanması şeklinde yapılan hükmi temizlik işlemini ifade eder. Büyük ve hükmi kirliliği ortadan kaldıran gusül dinen farzdır.

Gusül, hükmi-dinî temizlenme ve arınma vasıtası olduğu için guslü gerektiren şeyler de, hükmi kirlilik durumu olarak kabul edilen cünüplük, hayız ve nifastır.

Cünüplük: Fıkıh dilinde cünüplük, cinsel ilişki veya başka bir yolla meninin şehvetle gelmesi (inzâl) sonucu oluşan hükmi kirlilik halidir.

Fıkıh mezheplerinin ortak kabulüne göre gusül, bütün vücudun kuru bir yer kalmayacak şekilde yıkanmasından ibarettir. Guslün farzları mezheplere göre değişebilmektedir.

Guslün belli başlı sünnet ve âdabları şunlardır: Gusle besmele ve niyet ile başlamak, öncelikle elleri ve avret yerini yıkamak, beden her hangi bir yerinde kir ve pislik varsa onu gidermek, sonra namaz abdesti gibi abdest almak, abdestten sonra önce üç defa başa, sonra sağ, sonra sol omuza üçer defa su dökmek, sonra diğer uzuvları yıkamak, her defasında bedeni iyice ovuşturmak, her azayı üçer defa yıkamak, suyu ölçülü kullanmak, yıkanırken avret yerlerini örtmek, gusül esnasında konuşmamak.

Guslün sünnet ve adabına riayet etmemek mekruhtur. Cünüp olan kimseye dinen bazı kısıtlamalar getirilmiştir. Buna göre, cünüp kimse temizleninceye kadar, farz veya nâfile her hangi bir namaz kılamaz, tilâvet secdesi yapamaz, Kâbe'yi tavaf edemez, Mushafı eline alamaz, camiye giremez ve orada bulunamaz.

Teyemmüm

Teyemmüm sözlükte, bir işe yönelmek, bir şeyi kastetmek gibi anlamlara gelir. Fıkıh terimi olarak ise, büyük ve küçük hükmi kirliliği (hades) gidermek maksadıyla, temiz toprak veya toprak cinsi sayılan bir maddeye elleri sürüp yüzü ve iki kolu meshetmektir. Teyemmümün iki farzı vardır: Bunlardan biri niyet, diğeri ise elleri iki defa temiz bir toprağa veya taş, kum gibi toprak cinsi maddelere vurup birinci vuruşta yüzü, ikincisinde de kolları meshetmektir. Teyemmümün gerekli olma halleri;

1. Abdest veya gusle yetecek miktarda suyun bulunmaması.
2. Suyu kullanmayı engelleyen fiilî bir durumun veya suyu kullanmamak için dinen geçerli bir mazeretin bulunması.

Teyemmümü Bozan Durumlar;

1. Abdesti bozan ve guslü gerektiren durumlar teyemmümü de bozar.
2. Teyemmüme başvurmaya sebep olan mazeretin ortadan kalkması.
3. Teyemmümle namaz kılan kimsenin namaz esnasında suyu görmesiyle.

Kadınların Özel Halleri

Kadınların özel halleri denilince **hayız, nifas ve istihâza** gibi tamamen kadınlara ait ve onların fizyolojisinden kaynaklanan üç özel durum kastedilir.

Hayız; Sözlükte, akmak anlamına gelen hayız, fıkıh terimi olarak, ergenlik çağına giren sağlıklı bir kadının rahminden hastalık ve lohusalık dışında belirli aralıklarla ve bir süre kan gelmesidir. Hanelilere göre hayız en az süresi üç gün üç gece, en uzun süresi ise on gün on gecedir. Üç günden az, on günden çok gelen kan "istihâza" kanıdır. Şâfiilere göre en az hayız süresi bir gün bir gece, en çoğu onbeş gün ve gecedir. **Nifas**, doğumun arkasından gelen kandır.

Fıkıhta "özür kam" olarak da adlandırılan istihâza, terim olarak rahmin içindeki damarlardan hayız ve nifas hali dışında ve bir hastalık veya yapısal bozukluk sebebiyle gelen kana denilir.

Hayız ve nifas, bir nevi abdestsizlik ve cünüplük hali, yani hükmi kirlilik (hades) veya mazeret kabul edilir. Bu durumda olan kadınların tabi oldukları dinî hükümler kısaca şöyledir:

1. Boy abdestinin (gusül) gerekmesi ve cinsel ilişkinin yasak olması: Hayız ve nifas durumunda olan kadınların bazı ibadetleri yapmaları ve cinsel ilişkiye girmeleri haramdır. Dolayısıyla bu durumları sona eren kadınların boy abdesti almaları gerekir. Namaz, oruç ve hacda tavaf gibi ibadetleri

yapabilmeleri, Kur'ân'ı ele almaları ve Kur'ân okuyabilmeleri ve kocalarının kendileriyle cinsel ilişkiye girebilmesi için böyle bir abdesti almaları farzdır (Buharî, "Hayz", 19, 24; Müslim, "Hayz", 62, 63).

2. Kadının âdet görmekle ergen sayılması: Genç kız âdet görmeye başlayınca ergen sayılır ve namaz, oruç, hac, zekât gibi dinî emir ve yasakların muhatabı olur (Ebû Dâvûd, "Salât", 84).
3. Namazdan muaf tutulma ve orucu erteleme: Adetli ve loğusa kadının namaz kılması ve oruç tutması câiz değildir. Hayız süresince terk edilen namazların kazâ edilmesinin gerekmediği, oruçların ise temizlendikten sonra tutulacağı hususlarında da görüş birliği vardır. Bu konudaki görüş birliğinin delili, Hz. Peygamber (sav)'in bilgi ve onayı dâhilinde cereyan eden uygulamalardır (Buharî, "Hayz", 19, 20; Müslim, "Hayz", 69; Ebû Dâvûd, "Tahâre", 104).

İstihâza; Fıkıhta "özür kam" olarak da adlandırılan istihâza, terim olarak rahmin içindeki damarlardan hayız ve nifas

hali dışında ve bir hastalık veya yapısal bozukluk sebebiyle gelen kana denilir. Buna göre istihâza, kadının âdet ve lohusalık dışındaki kanamalarının genel adıdır.

WWW.AOF.COM.TR